

วัคซีนน้ำรั้ว

รศ.พญ.อัจฉรา ตั้งสถาพรพงษ์

การให้วัคซีนเป็นวิธีการหนึ่งที่ดีที่สุดในการป้องกันโรคติดเชื้อ โดยเฉพาะในวัยเด็ก ซึ่งเป็นวัยที่ภูมิคุ้มกันยังทำงานไม่สมบูรณ์ และมีความเสี่ยงสูงในการติดเชื้อ โดยผู้ปกครองควรพาบุตรหลานไปรับวัคซีนพื้นฐานอย่างครบถ้วน รวมทั้งวัคซีนเข็มกระตุ้น หรือวัคซีนที่กำหนดให้ต้องฉีดซ้ำตามกำหนด เพื่อให้ร่างกายเด็กสร้างภูมิคุ้มกันได้อย่างมีประสิทธิภาพไปจนโต

ประเด็นน้ำรั้วในการให้วัคซีน

วัคซีนพื้นฐาน หรือวัคซีนตามแผนการสร้างเสริมภูมิคุ้มกันโรค

หมายถึงวัคซีนจำเป็นที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนดให้เด็กไทยทุกคนต้องได้รับ โดยเป็นวัคซีนป้องกันโรคสำคัญๆ ที่ติดต่อได้ง่าย หรือโรคที่ก่อให้เกิดอาการรุนแรงอันตรายในเด็ก ในปัจจุบันประกอบด้วย วัคซีนวัณโรค วัคซีนตับอักเสบบี วัคซีนรวมคอตีบ-บาดทะยัก-ไอกรน-ตับอักเสบบี วัคซีนคอตีบ-บาดทะยัก-ไอกรน วัคซีนคอตีบ-บาดทะยัก วัคซีนโปลิโอ วัคซีนรวมหัด-คางทูม-หัดเยอรมัน และวัคซีนใช้สมองอักเสบเจอี นอกจากนี้กระทรวงสาธารณสุขได้เพิ่มการให้วัคซีนใช้หวัดใหญ่กับเด็กบางกลุ่ม ได้แก่ เด็กอายุน้อยกว่า 2 ปี และกลุ่มเสี่ยงเกิดโรครุนแรง

วัคซีนทางเลือกหรือวัคซีนเสริม

หมายถึง วัคซีนที่มีประโยชน์ แต่โรคที่ป้องกันได้ด้วยวัคซีนเหล่านี้อาจยังไม่มีความสำคัญด้านสาธารณสุขในลำดับต้นๆ รวมทั้งวัคซีนเหล่านี้มีราคาสูง ยังไม่สามารถจัดหามาใช้กับเด็กทั่วประเทศได้ ผู้ที่ต้องการฉีดต้องเสียค่าใช้จ่ายเอง ได้แก่ วัคซีนตับอักเสบบีเอ วัคซีนอีสุกอีใส วัคซีนฮิบ วัคซีนนิวโมคอคคัสชนิดคอนจูเกต วัคซีนโรต้า วัคซีนเชซพีวี และวัคซีนรวม นอกจากนี้วัคซีนเสริมยังหมายรวมถึงวัคซีนที่อยู่ในวัคซีนพื้นฐานที่ได้รับการพัฒนาเพื่อให้มีผลข้างเคียงลดลง เช่น วัคซีนโปลิโอชนิดฉีด และวัคซีนไอกรนชนิดไม่มีเซลล์ เป็นต้น

วิธีการบริหารวัคซีนที่สำคัญมี 5 วิธี

1. การรับประทาน ทำให้มีภูมิคุ้มกันในกระแสเลือดและลำไส้ เช่น วัคซีนโปลิโอชนิดหยอด วัคซีนไวรัสโรต้า
2. การพ่นทางจมูก ทำให้มีภูมิคุ้มกันในกระแสเลือดและทางเดินหายใจ ได้แก่ วัคซีนใช้หวัดใหญ่ชนิดพ่นจมูก ปัจจุบันไม่มีใช้ในประเทศไทย
3. การฉีดเข้าในผิวหนังทำให้เกิดภูมิคุ้มกันได้ดีและใช้ปริมาณวัคซีนน้อย เช่น วัคซีนป้องกันวัณโรค

วัคซีนใช้หวัดใหญ่ชนิดฉีดเข้าในผิวหนังของผู้ใหญ่

4. การฉีดเข้าใต้ผิวหนัง เช่น วัคซีนหัด-หัดเยอรมัน-คางทูม วัคซีนอีสุกอีใส
5. การฉีดเข้ากล้ามเนื้อ เช่น วัคซีนคอตีบ-ไอกรนบาดทะยัก

ตำแหน่งของการฉีดวัคซีน

สำหรับเด็กเล็กควรฉีดวัคซีนบริเวณกล้ามเนื้อต้นขา ส่วนเด็กโตและผู้ใหญ่ควรฉีดบริเวณหัวไหล่ ไม่แนะนำให้ฉีดวัคซีนที่กล้ามเนื้อสะโพกเนื่องจากกล้ามเนื้อต้นขาและหัวไหล่มีเลือดมาหล่อเลี้ยงมาก และมีการเคลื่อนไหวที่มากกว่า ทั้งยังเป็นบริเวณที่มีปริมาณไขมันน้อย จึงมีความสามารถในการดูดซึมได้รวดเร็ว ทำให้ร่างกายสร้างภูมิคุ้มกันได้ดีกว่า สำหรับวัคซีนป้องกันวัณโรคที่ฉีดเข้าในผิวหนังในทารกแรกเกิด แนะนำให้ฉีดที่หัวไหล่

การให้วัคซีนหลายชนิดพร้อมกัน

- วัคซีนโดยทั่วไปสามารถให้ในวันเดียวกันได้ หากให้ไม่พร้อมกันถ้าเป็นวัคซีนชนิดเชื้อเป็นอ่อนฤทธิ์ เช่น วัคซีนหัด-หัดเยอรมัน-คางทูม วัคซีนอีสุกอีใส ควรห่างกันอย่างน้อย 1 เดือน ถ้าเป็นวัคซีนชนิดเชื้อตาย จะให้ห่างกันกี่วันก็ได้
- วัคซีนแต่ละเข็มควรให้คนละตำแหน่งกัน ไม่ควรนำวัคซีนต่างชนิดมาผสมเพื่อฉีดครั้งเดียว ยกเว้นมีข้อมูลศึกษามาก่อนแล้วว่าใช้ได้ผล
- ปัจจุบันมีวัคซีนบางชนิดผลิตออกมาในรูปวัคซีนรวมที่ลดจำนวนเข็มของการฉีด ทำให้เด็กเจ็บตัวลดลงและยังทำให้ได้รับวัคซีนหลายชนิดพร้อมกัน แต่มีข้อควรคำนึงเช่น อาการข้างเคียง และราคา
- สามารถนำวัคซีนป้องกันโรคชนิดเดียวกัน แต่ผลิตจากคนละบริษัทมาใช้ทดแทนกันได้ในการให้วัคซีนครั้งถัดไป

ถ้าไม่ได้รับวัคซีนตามวันที่กำหนด จะทำอย่างไร

วัคซีนป้องกันโรคแต่ละโรค ส่วนใหญ่ต้องให้หลายครั้ง เช่น วัคซีนคอตีบ-บาดทะยัก-ไอกรน ต้องให้ทั้งหมด 5 ครั้ง กรณีไม่ได้มารับวัคซีนตามนัด ไม่มีความจำเป็นต้องเริ่มต้นใหม่ ไม่ว่าจะนานเท่าใดก็ตาม

วัคซีนถึงได้รับแล้วยังมีโอกาสเป็นโรคได้

เนื่องจากวัคซีนมีประสิทธิภาพในการป้องกันโรคไม่เต็มร้อยเปอร์เซ็นต์ เด็กที่ได้รับวัคซีนยังมีโอกาสป่วยเป็นโรคได้ แต่โดยทั่วไปในผู้ที่ได้รับวัคซีนแล้วถ้าเป็นโรคอาการมักจะไม่รุนแรง เช่น เด็กที่ได้รับวัคซีนอีสุกอีใสแล้ว ยังมีโอกาสป่วยเป็นโรคอีสุกอีใสได้ แต่ถ้าเป็นอาการอาจไม่รุนแรง

อาการข้างเคียงของวัคซีนที่ควรรู้

ในการผลิตวัคซีน นอกจากจะเน้นเรื่องประสิทธิภาพในการป้องกันโรคเป็นสำคัญแต่ในเวลาเดียวกันความปลอดภัยของวัคซีนก็เป็นเรื่องที่ต้องคำนึงถึงควบคู่ไปด้วยเสมอ วัคซีนที่ใช้ในปัจจุบันส่วนใหญ่มีความ

ปลอดภัยสูง แต่ยังคงพบอาการข้างเคียงหลังการได้รับได้ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นอาการที่ไม่รุนแรงและยอมรับได้ ส่วนน้อยมีอาการข้างเคียงที่รุนแรงเช่น อาการชักเกร็งเลือดต่ำ เป็นต้น การเฝ้าสังเกตอาการข้างเคียงของวัคซีนทั้งในระยะสั้นและระยะยาวจึงเป็นเรื่องที่ต้องติดตาม อาการข้างเคียงของวัคซีนมีความแตกต่างกันไปตามประเภทของวัคซีน เช่น อาการไข้หลังได้รับวัคซีนไอกรน อาการผื่นหลังฉีดวัคซีนอีสุกอีใสและวัคซีนหัด เราสามารถแบ่งอาการข้างเคียงเป็น 2 ประเภท ได้แก่ อาการข้างเคียงเฉพาะที่ และอาการข้างเคียงทั่วไป อาการเฉพาะที่ได้แก่ อาการที่เกิดขึ้นบริเวณตำแหน่งที่ฉีดวัคซีน เช่น อาการปวด อาการบวมแดง อาการคัน ส่วนอาการทั่วไปเช่น อาการไข้ อ่อนเพลีย ผื่น เป็นต้น

ข้อควรระวังหรือข้อห้ามในการให้วัคซีน

- ถ้ามีไข้ ควรเลื่อนการฉีดวัคซีนออกไป โดยเฉพาะวัคซีนที่อาจทำให้เกิดไข้ กรณีมีอาการเจ็บป่วยเล็กน้อย เช่น เป็นหวัด น้ำมูกไหล สามารถรับวัคซีนได้
- ถ้าเด็กเคยได้รับเลือดหรือผลิตภัณฑ์จากเลือดมาก่อนให้วัคซีนชนิดเชื้อเป็นอ่อนฤทธิ์ อาจไม่ได้ผลต้องเลื่อนเวลาออกไป นานเท่าใดขึ้นอยู่กับจำนวนเลือดหรือผลิตภัณฑ์จากเลือดที่ได้รับ
- ถ้าเด็กแพ้วัคซีนหรือส่วนประกอบในวัคซีนชนิดใด ควรหลีกเลี่ยงการให้วัคซีนชนิดนั้นๆ
- ไม่ควรให้วัคซีนชนิดเชื้อเป็นในหญิงตั้งครรภ์ ในขณะที่เดียวกันหญิงที่ได้รับวัคซีนหัดเยอรมัน หรือวัคซีนเชื้อเป็นอื่น ควรคุมกำเนิดหลังฉีดวัคซีนอย่างน้อย 1 เดือน
- การให้วัคซีนในผู้ป่วยที่มีภูมิคุ้มกันบกพร่องอาจไม่ได้ผล และควรหลีกเลี่ยงวัคซีนชนิดเชื้อเป็น เพราะอาจเกิดปฏิกิริยารุนแรงจากวัคซีน
- ผู้ป่วยที่ได้รับยาสเตียรอยด์ชนิดทาหรือฉีดเฉพาะที่ และผู้ป่วยที่ได้ยาสเตียรอยด์ขนาดต่ำสามารถให้วัคซีนได้ แต่ถ้าได้ยาสเตียรอยด์ขนาดสูง (> 2 มก./กก./วัน) ไม่ควรให้วัคซีนเชื้อเป็นจนกว่าจะหยุดยาไปแล้วหนึ่งเดือน แต่ถ้าได้รับยามาน้อยกว่า 2 สัปดาห์ สามารถให้วัคซีนได้

สิ่งที่ผู้ปกครองควรทราบเมื่อพาลูกมารับวัคซีน

- ควรทราบว่า เด็กได้รับวัคซีนอะไร มีโอกาสเกิดอาการข้างเคียงจากวัคซีนนั้นอย่างไรบ้าง เพื่อจะได้สามารถให้การดูแลเด็กได้อย่างถูกต้อง
- ผู้ปกครองควรเฝ้าสังเกตอาการของเด็กในสถานพยาบาลที่ได้รับวัคซีนอย่างน้อย 30 นาทีจึงพาเด็กกลับบ้านและควรสังเกตอาการที่บ้านด้วยหากเด็กมีอาการข้างเคียงภายหลังจากการได้รับวัคซีน เช่น ชัก ไข้สูงมาก ผู้ปกครองควรรายงานให้แพทย์ทราบทุกครั้งก่อนการรับวัคซีนครั้งต่อไป

- หลังฉีดวัคซีนอาจมีไข้ตัวร้อน มักเกิดในวัคซีนคอตีบ ไอกรน บาดทะยัก ที่ฉีด ตอนอายุ 2, 4, 6, 18 เดือน และ 4 ปี ควรช่วยเช็ดตัวด้วยผ้าชุบน้ำอุ่นหมาดๆ โดยเฉพาะบริเวณซอกคอ ข้อพับ และอาจให้รับประทานยาลดไข้ประเภทพาราเซตามอล
- บริเวณที่ฉีดวัคซีนอาจมีอาการปวด บวม แดง ร้อน เด็กอาจจะร้องกวน งอแงได้ ถ้าอาการมาก อาจใช้ผ้าชุบน้ำอุ่นประคบและรับประทานยาแก้ปวด
- วัคซีนบางชนิดต้องให้มากกว่า 1 ครั้ง ผู้ปกครองควรใส่ใจพาบุตรหลานไปรับวัคซีนให้ครบทุกครั้ง การให้วัคซีนซ้ำในกรณีที่ไม่แน่ว่าเคยได้รับมาก่อนหรือไม่ ไม่มีอันตรายใดๆ นอกจากสิ้นเปลืองเงิน ยกเว้นวัคซีนป้องกันไข้สมองอักเสบเจอี ชนิดเชื้อตายที่ไม่แนะนำให้เกิน 5 ครั้ง
- ในกรณีที่ไม่สามารถมารับวัคซีนได้ตามที่กำหนดควรรีบมารับทันทีที่ทำได้โดยสามารถให้เข็มต่อไปได้โดยไม่ต้องตั้งต้นใหม่
- ผู้ปกครองควรเก็บบันทึกการรับวัคซีนของเด็กไว้ตลอดไป เพื่อเป็นหลักฐานว่าเด็กมีการสร้างเสริมภูมิคุ้มกันโรคใดบ้างแล้ว
- ถ้าย้ายเด็กไปอยู่ที่อื่น ให้นำสมุดสุขภาพติดตัวไปด้วย และเมื่อถึงกำหนดรับวัคซีนให้พาเด็กไปรับวัคซีนที่สถานบริการสาธารณสุขใกล้บ้าน